

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

ด้วยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงพาณิชย์ได้พิจารณาร่วมกันเห็นว่าสินค้าเกษตรที่มีปัญหาทั้งด้านการผลิตและราคาได้แก่พืชเศรษฐกิจ 4 ชนิด คือ ข้าว มันสำปะหลัง กาแฟ และพริกไทย โดยมีสาเหตุมาจากการรวมตัวทางการค้าของกลุ่มประเทศต่างๆ การแข่งขันด้านราคาของตลาดสินค้าเกษตรต่างประเทศและปัญหาภัยแล้งรวมทั้งการขาดแคลนอ่างเก็บน้ำสำคัญของประเทศ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2537 : 1) คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2536 เห็นชอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินการจัดแบบปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรปี 2537-2539 เพื่อช่วยแก้ปัญหาการค้าสินค้าเกษตรของไทยที่ตกต่ำในตลาดโลก และแก้ไขปัญหาการขาดแคลนนํ้าที่ใช้ในการเพาะปลูกพืช

โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรมีเป้าหมายลดพื้นที่การปลูกข้าวนาปรัง พื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ปลูกกาแฟ และพื้นที่ปลูกพริกไทย โดย ส่งเสริมให้เกษตรกรทำกิจกรรมการเกษตรอย่างอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า มีความมั่นคงถาวรได้แก่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ ไร่นาสวนผสม ปศุสัตว์ (โคเนื้อ โคนม) ในระหว่างปี 2537-2539) ทั้งนี้โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 5 โครงการย่อยได้แก่

1. การปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง
2. การปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ปลูกกาแฟ
3. การปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่นาไม่เหมาะสม (นาปี)
4. การปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง
5. การปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ปลูกพริกไทย

ในปี 2537-2539 กรมส่งเสริมการเกษตรมีเป้าหมายลดพื้นที่การปลูกพืชที่มีปัญหาทั้ง 4 ชนิด ทั่วประเทศดังนี้ ปี 2537 เนื้อที่ 1,470,000 ไร่ ปี 2538 เนื้อที่ 1,572,000 ไร่ ปี 2539 เนื้อที่ 1,870,000 ไร่ รวมเนื้อที่ 4,912,000 ไร่ ในปี 2537 - 2539 จังหวัดเชียงใหม่มีเป้าหมายลดพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง และพื้นที่นาไม่เหมาะสม (นาปี) เนื้อที่ 47,857 ไร่ จำนวน 21 อำเภอ ได้แก่ สาทกิ สันทราย ดอยสะเก็ด สันกำแพง เวียงแหง ฮอด แม่แจ่ม ไชยปราการ เชียงดาว เมือง สะเมิง สันป่าตอง จอมทอง ดอยเต่า ฟาง แม่อาษา แม่แตง แม่ริม แม่วาง กิ่งอำเภอดอยหล่อ และกิ่งอำเภอแม่ออน มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการจำนวน 10,294 ราย อำเภอสารภีเป็นอำเภอหนึ่งที่

มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในปี 2537–2539 จำนวน 229 ราย ในจำนวนดังกล่าวได้เข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม (นาปี) มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับระบบการเกษตรจากการปลูกข้าวนาปีในเขตพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม จากการแนะนำและสนับสนุนให้เกษตรกรปรับพื้นที่การปลูกข้าวนาปีเป็นสวนไม้ผล (ลำไย) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับศักยภาพ ทั้งนี้เพราะลำไยเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรในอำเภอสารภีเป็นอย่างมากและยังทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงกว่าการปลูกข้าวนาปีอีกด้วย

ในส่วนที่กรมส่งเสริมการเกษตรรับผิดชอบคือการลดพื้นที่ปลูกข้าวนาปีในพื้นที่ปลูกข้าวในนาที่ไม่เหมาะสม และพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง โดยส่งเสริมให้เกษตรกรทำกิจกรรมการเกษตรอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าส่วนการลดพื้นที่ปลูกกาแฟและพริกไทย จะอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ทั้งนี้ในกิจกรรมทดแทนที่เกษตรกรเลือกหากเป็นงานที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกรมส่งเสริมการเกษตร เช่น พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ผล ฝรั่ง และไร่นาสวนผสม ทั้งในพื้นที่ปลูกข้าว มันสำปะหลัง กาแฟ และพริกไทย กรมส่งเสริมการเกษตรจะเข้าไปดำเนินการส่งเสริมช่วยเหลือและสนับสนุนให้เกษตรกรที่เลือกกิจกรรมทดแทนดังกล่าวทำการผลิตได้อย่างเกิดผลต่อไป

นอกจากภาวะความแห้งแล้ง และปัญหาขาดแคลนน้ำในปี 2536 อันเป็นผลมาจากภาวะฝนทิ้งช่วง และฤดูฝนหมดเร็วกว่าปกติ ส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำที่สำคัญหลายแห่ง ซึ่งสภาวะการขาดแคลนน้ำดังกล่าวทำให้เกษตรกรที่ทำนาปรังต้องเสี่ยงต่อความเสียหายเนื่องจากขาดแคลนน้ำในฤดูปลูก ประกอบกับสภาพการปลูกพืชฤดูแล้งที่ผ่านมา ปรากฏว่าเกษตรกรที่มีการทำนาปรังในปี 2535/2536 พื้นที่ 8.38 ล้านไร่ โดยแยกเป็นในเขตชลประทาน 4.03 ล้านไร่ และนอกเขตชลประทาน 4.35 ล้านไร่ ทำให้เกษตรกรต้องประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ ผลผลิตและคุณภาพต่ำขายไม่ได้ราคา ดังนั้นความจำเป็นที่จะต้องให้เกษตรกรมีการปรับระบบการผลิตจากการทำนาปรังมาเป็นพืชอื่น หรือกิจกรรมอื่นที่ใช้น้ำน้อยกว่าและให้ผลตอบแทนสูงกว่าการทำนาปรัง รวมทั้งช่วยลดแรงกดดันจากปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูก และเกษตรกรที่ปรับระบบการผลิตเป็นพืชไร่ พืชผักอายุสั้นในฤดูแล้งหรือการปรับระบบการเกษตรแบบถาวรเป็นสวนไม้ผล ไม้ยืนต้น ไร่นาสวนผสม จะสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพมีรายได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงในอนาคต

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร เพื่อที่จะได้นำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการกระตุ้นให้เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายและในพื้นที่อื่นๆ เข้าร่วมโครงการมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในเขตพื้นที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาเหตุผลของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร
3. เพื่อศึกษาปัญหาการเกษตรของเกษตรกรก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการ

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้สามารถนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนสามารถใช้เป็นแนวทางในการกระตุ้นให้เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายและในพื้นที่อื่น ๆ เข้าร่วมโครงการมากยิ่งขึ้นต่อไป

นิยามศัพท์

การปรับโครงสร้างการผลิต หมายถึง การปรับการผลิตทางการเกษตรเดิมของเกษตรกรไปสู่การผลิตที่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า (รายได้สูงกว่า) และมีความเหมาะสมกับพื้นที่

ระบบการผลิต หมายถึง ระบบการผลิตการเกษตรหรือกิจกรรมทดแทนพืชที่มีปัญหาตามโครงการ ได้แก่ ระบบการเกษตรกิจกรรมเดียว ไม้ผล พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ และไร่นาสวนผสม

โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร หมายถึง โครงการที่กรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินตามแผนปรับโครงสร้างและการผลิตในปี 2537 – 2539

เขตพื้นที่นาไม่เหมาะสม หมายถึง พื้นที่นาที่มีลักษณะทางกายภาพ เช่น สภาพดิน สภาพน้ำ และลักษณะของพื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการทำนา

สถานภาพส่วนบุคคล หมายถึง ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของผู้ให้ข้อมูลที่คาดว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ซึ่งจะศึกษาในด้านต่างๆ ดังนี้

อายุ หมายถึง อายุของผู้ให้ข้อมูลในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลคิดเป็นจำนวนปี

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดที่ผู้ให้ข้อมูลเรียนสำเร็จ

จำนวนสมาชิกในครอบครัว หมายถึง จำนวนบุคคลผู้ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลในปัจจุบัน

จำนวนแรงงานในครอบครัว หมายถึง จำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล ในปัจจุบันที่สามารถปฏิบัติงานในการเกษตรได้ ซึ่งจะนับผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป

ขนาดการถือครองที่ดิน หมายถึง จำนวนพื้นที่ทำการเกษตรที่เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล นับเป็นจำนวนไร่

รายได้ หมายถึง รายได้ที่เป็นจำนวนเงินทั้งหมดของครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลในรอบปีที่ผ่านมา ทั้งรายได้จากภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร

แหล่งเงินทุน หมายถึง แหล่งเงินทุนที่ผู้ให้ข้อมูลนำมาใช้ในการประกอบการเกษตรของตนเอง เช่น ของตนเอง, ญาติ, เพื่อนบ้าน, บริษัทเอกชน, ธนาคารพาณิชย์, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สหกรณ์การเกษตร, กลุ่มเกษตรกร

การเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร หมายถึง การที่ผู้ให้ข้อมูลได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของสถาบันเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร, สหกรณ์การเกษตร, กลุ่มลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และสถาบันหรือกลุ่มด้านการเกษตรอื่นๆ ทุกประเภท

การรับข่าวสารทางการเกษตร หมายถึง การที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากแหล่งข่าวสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เอกสารสิ่งพิมพ์ เพื่อนบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน

กระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร หมายถึง การตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูลตามกระบวนการตัดสินใจ

- 1) **ขั้นวิเคราะห์ปัญหา** หมายถึง ขั้นตอนที่เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลได้นำเอาสภาพปัญหาของการทำนาในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสมมาใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจ
- 2) **ขั้นพิจารณาค้นหาทางเลือก** หมายถึง ขั้นตอนที่ผู้ให้ข้อมูลได้พิจารณาว่าจะเลือกปลูกพืชหรือสัตว์ชนิดใดบ้างทดแทนการทำนาในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสม
- 3) **ขั้นตัดสินใจ** หมายถึงขั้นตอนที่ผู้ให้ข้อมูลตัดสินใจยอมรับ นำทางเลือกที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสมที่สุดไปปฏิบัติทดแทนการทำนาในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสม
- 4) **การประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของเกษตรกร** หมายถึง การที่เกษตรกรพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรและยอมรับเอาการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมมาทดแทนการทำนาในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสม

ปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรในการปฏิบัติตามกระบวนการตัดสินใจ หมายถึง ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติตามกระบวนการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการนั้นมีปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติอย่างไร